

Tatjana Šarić
Danijela Marjanić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

"Zagrebačke" postrojbe austrougarske vojske u Prvom svjetskom ratu – statistički pregled uzorka poginulih na temelju vojnih matičnih knjiga umrlih

Autorice u ovom radu daju statistički pregled uzorka poginulih vojnika austrougarske vojske u Prvom svjetskom ratu s područja grada Zagreba i okolice - 53. pješačke pukovnije (p.p.) kao dijela zajedničke carske i kraljevske vojske te 25. domobranske pješačke pukovnije (d.p.p.) kao dijela Kraljevskog ugarskog domobranstva. Pregled je izrađen na broju stradalih za koje postoje podaci u Matičnim knjigama umrlih vojnih osoba (MK) koje se čuvaju u Zbirci matičnih knjiga te Zbirci mikrofilmova u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) u Zagrebu. MK poginulih vojnika 1914-1918. nastale su u okviru Vojnog dušobrižništva pri Zapovjedništvu 13. zbora u Zagrebu. Rezultate istraživanja i statističke obrade autorice su prikazale kroz nekoliko kategorija (postrojba, čin, dob, zavičajnost, zanimanje, bračno stanje, mjesto stradanja, uzrok smrti), a oni su pokazali da je većina vojnika promatranog uzorka poginula ili umrla u 1915. godini na bojištima u Srbiji, Galiciji te u bitkama na Soči i to kao obični pješaci u doknadnim satnijama za kojima slijede niži dočasnički činovi. Prema mjestu rođenja, najveći je broj stradalih dolazio iz Zagrebačke i Varaždinske županije, no iz samog grada Zagreba, u 53. p.p. bilo je tek 2,9% upisanih žrtava, a u 25. domobranskoj tek 3,6%. Stradali vojnici bili su u 97-98% rimokatolici u dvadesetim godinama života. Bračni status poginulih različit je ovisno o promatranj postrojbi – u 53.p.p. bilo je više neoženjenih, dok je u 25. d. p.p. bilo više oženjenih vojnika. Većina stradalih obiju pukovnija bavila se zemljoradnjom, dok su manjinu činili obrtnici raznih struka. Živote su većinom izgubili na sâmom ratištu i tijekom oporavka od posljedica ranjavanja, za čim slijede zarazne i druge bolesti.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Zagreb, vojnici, poginuli, 53. pješačka pukovnija, 25.domobranska pješačka pukovnija, matične knjige umrlih

Uvod

Za razdoblje Prvog svjetskog rata u Hrvatskoj ne postoje potpuni podaci o ukupnom broju žrtava – kako vojnika, tako niti civila. Ovaj je rad zamišljen kao pokušaj osvjetljavanja jednog problemskog pitanja u hrvatskoj historiografiji koje dotiče upravo pitanje vojnih žrtava Prvog svjetskog rata s područja Hrvatske, a fokus ovog istraživanja je na žrtvama s područja grada Zagreba i okolice. Rad se bavi podacima koji se čuvaju u Zagrebu – djelomičnim zapisima o poginulim vojnicima koji su služili u okviru vojske Austro-Ugarske Monarhije sačuvanim u HDA.

Oružana sila Austro-Ugarske Monarhije dijelila se na stalnu vojsku, bojno pomorstvo i domobranstvo, a postojao je i pučki ustanak kao krajnja obrambena mjera. Vojna je sila bila podijeljena – posebno za austrijski, a posebno za mađarski dio Monarhije, slijedom čega su i vojni obveznici iz hrvatskih zemalja služili u pripadajućim vojnim postrojbama – oni iz Hrvatske i Slavonije potpadali su pod ugarski dio Monarhije, dok su oni iz Dalmacije i Istre bili pod austrijskim dijelom.

Postrojbe zajedničke vojske u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji bile su podređene Glavnom vojnom zapovjedništvu – 13. zboru u Zagrebu (53. p.p.) dok su se domobrani borili u okviru VI/VII. zagrebačkog Hrvatsko-slavonskog domobranskog okružja Kraljevskog ugarskog domobranstva (25. d.p.p.). Sve postrojbe, i one zajedničke vojske i one domobranstva, bile su tijekom rata pod jedinstvenim zapovjedništvom Ministarstva rata u Beču.

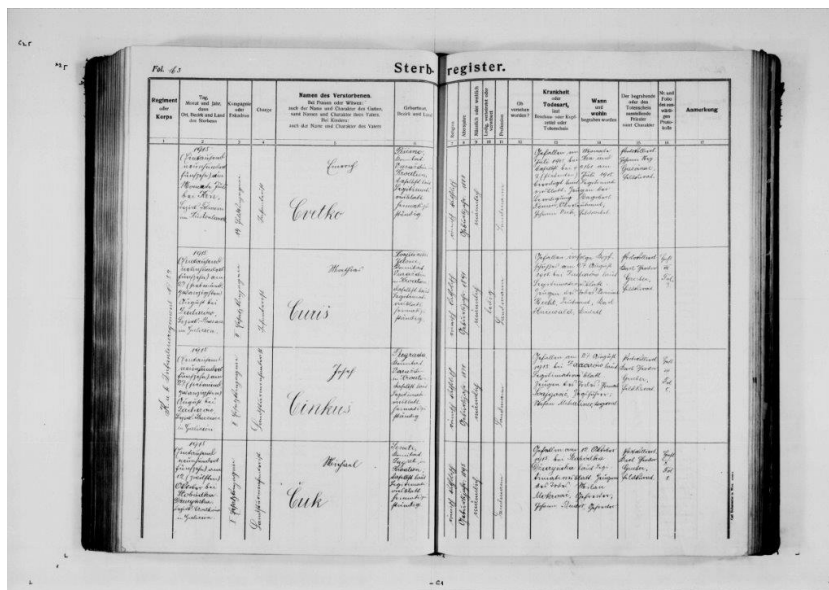
Matične knjige umrlih

Uz ostalo arhivsko gradivo vezano za Prvi svjetski rat, u HDA u Zagrebu čuvaju se i MK poginulih vojnika austrougarske vojske, postrojbi s teritorija Hrvatske 1914.-1918.¹ U njima se nalaze i zapisi o smrti pripadnika 53. p.p. zajedničke vojske te 25. d.p.p. Kraljevskog ugarskog domobranstva.²

Te su MK nastale u okviru Vojnog dušobrižništva pri Zapovjedništvu 13. zbora u Zagrebu, vojne crkvene ustanove koja je djelovala pri svakom glavnom zapovjedništvu. MK vodili su vojni

kapelani, a ako ih nije bilo, zapovjedništva brigada, divizija i armija te zapovjedništva pozadinskih postrojbi. MK slane su mjesečno

Apostolskom vojnom dušobrižništvu u Beču, a vojne i mobilne pričuvne bolnice duplikate su slale nadležnim vojnim kapelanima.

HR-HDA-1448 Matična knjiga umrlih 53. pješačke pukovnije

Popisi u MK umrlih koje se čuvaju u HDA nisu potpuni. To je evidentno zbog broja zapisa u njima jer je za cijelo ratno razdoblje i za sve postrojbe s područja Hrvatske i Slavonije u austrougarskoj vojsci u njima zabilježeno tek 30.000 upisa. Od toga se 12.000. upisa odnosi na „zajedničku“ vojsku, a 18.000 upisa na domobrane. Ako govorimo od broju upisa u promatranim MK, broj je sačuvanih zapisa o smrti još manji – u MK poginulih 53. p.p. zajedničke vojske upisano je ukupno 1.945 poginulih, dok u MK 25. d.p.p. Kraljevskog ugarskog domobranstva postoji samo 55 upisa.

Potpuni popisi poginulih pripadnika postrojbi zbornih područja austrougarske zajedničke vojske čuvaju se u Ratnom arhivu u Beču (Kriegsarchiv in Wien) koji je dio Austrijskog državnog arhiva³. Nije sa sigurnošću utvrđeno gdje se nalaze potpuni popisi poginulih domobrana Šestog/Sedmog (VI/VII.) hrvatsko-slavonskog domobranskog okružja Kraljevskog ugarskog domobranstva.

Ukratko o postrojbama austrougarske vojske sa zagrebačkog područja

53. zagrebačka p.p. (K.u.k. - kaiserliches und königliches Infanterieregiment Nr. 53 Agram) bila je dio zajedničke carske i kraljevske vojske Austro-Ugarske Monarhije. U prvoj godini rata, tri njezine bojne nalazile su se u sastavu 72. pješačke brigade 36. divizije, pod zapovjedništvom 13. zbora u Zagrebu, dok se četvrta nalazila u sklopu 6. gorske brigade 18. pješačke divizije 16. zbora u Dubrovniku.

Na čelu zapovjedništva 53. p.p. tijekom 1914. spominju se pukovnik Franz Mahr von Oraviczabanya i pukovnik Friedrich Schirmer. U tom je razdoblju, od 1913., postrojba nosila ime generala Viktora Dankla von Krasnika.

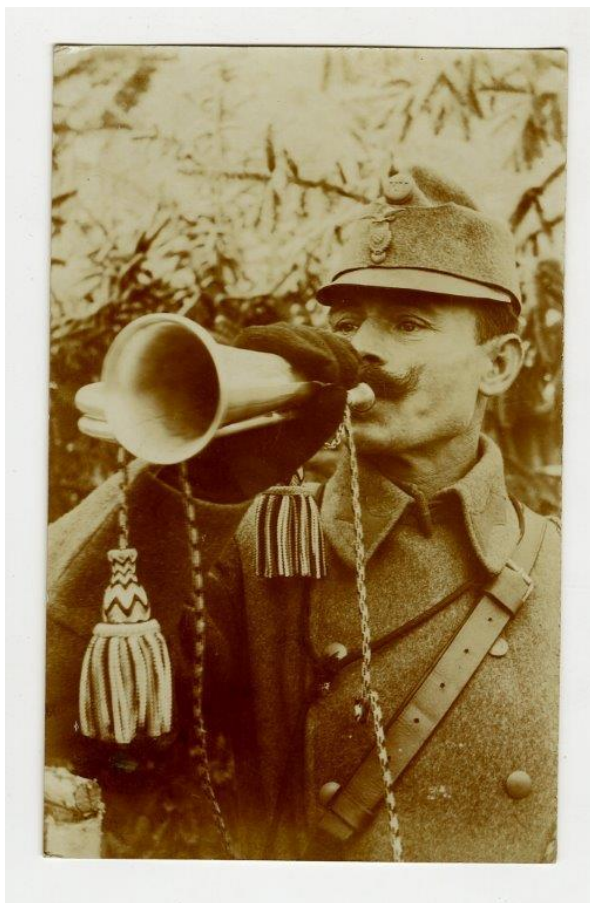
Tijekom Prvog svjetskog rata postrojba je bila angažirana na više ratišta: u ljeto 1914. cijeli je 13. zbor upućen na balkansko ratište u sastavu 5. armije gdje je sudjelovao u borbama u Srbiji. Tamo ratuje na gorskim položajima na Crnom vrhu i Gučevu u studenom 1914.⁴ Nakon kasnijih poraza od srpske vojske, početkom 1915. austrougarsko vojno zapovjedništvo povlači dio snaga, a među njima i 13. zbor na rusko bojište.

Tamo ratuje u sastavu 7. armije u Karpatima te stječe zasluge pri zauzimanju istočne Galicije i Bukovine.⁵ U bitki kod Gorlica, koja započinje u svibnju 1915., glavnina 13. zbora sudjeluje u Baltinovoj vojsci, a dio postrojbi ulazi u tu bitku u sastavu 3. armije generala Borojevića, ali i drugih armija. Godine 1918., 13. zbor prebacuje se na jugozapadno (talijansko) bojište, gdje se već od otvaranja bojišta sredinom 1915., bori IV. bojna 53. zagrebačke p.p. u sklopu 1. divizije 15. zbora 5. armije te sudjeluje u osobito teškim sukobima na masivu Krna i kod Mrzlog vrha na planinskim visovima višim od 2.200 m.⁶ Ta se postrojba posebno istaknula tijekom 12. sočanske ofenzive.

Kraljevsko ugarsko domobranstvo i 25. domobranska zagrebačka pješačka pukovnija

Kraljevsko ugarsko domobranstvo osnovano je temeljem odredbi Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868. te dodatnim zakonskim člancima Hrvatsko-ugarskog sabora iz iste godine, dopunjenima 1912.⁷ U okviru Kraljevskog ugarskog domobranstva djelovalo je, kao sastavni dio jednog od sedam (od 1912. šest) ugarskih domobranskih okružja, pod zapovjedništvom Ministarstva za zemaljsku obranu u Budimpešti, i zajedničko Ugarsko-hrvatsko domobranstvo. Ono je dobilo poseban status pa su novaci iz Hrvatske i Slavonije u domobranstvu služili u "hrvatskim" domobranskim postrojbama, službeni zapovjedni jezik na teritoriju Kraljevina Hrvatske i Slavonije bio je hrvatski jezik, a slijedom toga, skoro svi domobranski zapovjednici i časnici bili su Hrvati.⁸ To VI. okružje nosilo je naziv "zagrebačko hrvatsko-slavonsko" (u miru) ili 42. pješačka divizija (u ratu).

Domobranstvo je bilo podređeno vrhovnom zapovjedniku Kraljevskog ugarskog domobranstva, a zapovjednici 42. pješačke divizije u vrijeme Prvog svjetskog rata u činu podmaršala bili su redom: Stjepan Sarkotić (1912-1914.), Ivan Sallis-Seewis, grof (1915.), Karl Stracker (1915.) Anton Lipošćak (1915.-1916., 1917.), Luka Šnjarić (1916.-1917.), Mihael Mihaljević (1917.-1918.) i Teodor Soretić (1918.).

HR-HDA-1426-02047 Trubač 25. domobranske pješačke pukovnije

U okviru 42. pješačke divizije, 83. domobranske pješačke brigade, borila se i zagrebačka 25. d.p.p. (*Zagraber Landwehr-Infanterie-Regiment*)

Nr.25, Zágrábi 25. honvéd gyalogezred). Stožer pukovnije bio je u Zagrebu, I. i III. bojna bile su stacionirane u Zagrebu, a II. u Varaždinu.

Zapovjednik pukovnije 1914. bio je pukovnik Anton Matašić. Svoj ratni put u Prvom svjetskom ratu 25. d.p.p. počela je na srbijanskom ratištu, u Srijemu, kao dio snaga prvog udara i u borbama kod Batara u listopadu, na Gučevu u studenom te na Crnom vrhu.⁹ Kasnije sudjeluje u bitkama na Ceru i Kolubari, a zatim je početkom 1915. upućena u Galiciju gdje se vode bitke u Karpatima. Pukovnja je 1916. i dalje na položajima u Bukovini te pod zapovjedništvom Stjepana Delića i Luke Šnjarića odolijeva napadima Brusilovljeve ofenzive. Na ovom ratištu 42. divizija, zbog zasluga u borbi dobiva i naziv „Vražja divizija“. Početkom 1918. godine bila je prebačena na talijansko ratište, gdje ostaje do kraja rata.

HR-HDA-1426-01941 Položaji 25. domobranske pješačke pukovnije

Statistička razradba poginulih i umrlih vojnika

Sačuvani broj zapisa o poginulima 53. p.p. te 25. d.p.p. uvelike se razlikuje. Naime, broj zapisa o stradalima 53. p.p. iznosi 1.945 dok je zapisa o domobranima iz 25. d.p.p. tek 55, što znači da većina poginulih u te MK nije upisana.

Koje su to rubrike popunjavane u MK umrlih vojnika? Krenimo redom. Upisivani su najprije datum i mjesto smrti, postrojba, čin te onda ime i prezime stradalog, mjesto rođenja i vjeroispovijest, zatim godina

rođenja, bračni status, zanimanje te ostali podaci o smrti – uzrok i izvor potvrde o smrti, mjesto pokopa, podatak o tome tko je zapis proveo te otkuda je u MK zapis preuzet. Slijedeći navedene rubrike krenut ćemo i sa statističkom obradom prikupljenih podataka, s izuzetkom tri posljednje rubrike koje za informacije koje želimo dobiti nisu toliko bitne.

Ilustracija 1 – MK umrlih 53. p.p.

1. Datum smrti

Stradali pripadnici 53. p.p. obrađeni su prema mjesecima i godinama u kojima su poginuli ili umrli. Pritom za dio stradalih u MK nije bilo podatka o mjesecu stradanja pa su oni u tablicu uvršteni samo prema godini, bez pripadnosti određenom mjesecu. Prema dobivenim podacima iz ovog uzorka, najviše je stradalih – 891 ili 46% bilo u drugoj godini rata – 1915. i to u veljači i ožujku, a zatim lipnju i kolovozu. Uspoređujući te brojke s ratnim putem 53. p.p. dolazimo do spoznaje kako je većina vojnika stradala u bitkama u Galiciji te na Soči kod Tolmina. U 1914. najviše je vojnika – 387 ili 20% stradalo u studenom i prosincu – u bitkama u Srbiji, a zatim slijedi 1916. kada je poginulo 258 vojnika ili 13%, najvećim dijelom u veljači te ljetnim mjesecima i to pretežito u Bukovini, Galiciji te na Soči. Godine 1917. upisano je 244 ili 13% stradalih vojnika, ponovo većinski u ljetnim mjesecima na području Galicije i Bukovine. Najmanje je poginulih bilo u 1918. – 162 ili 8%, opet najviše ljeti, ali na talijanskom bojištu. Nekoliko upisa postoji i za 1919. iako to više nije ratna godina, a odnosi se na umrle od posljedica ranjavanja ili bolesti.

Tablica 1: Broj stradalih prema godinama i mjesecima – 53. p.p.

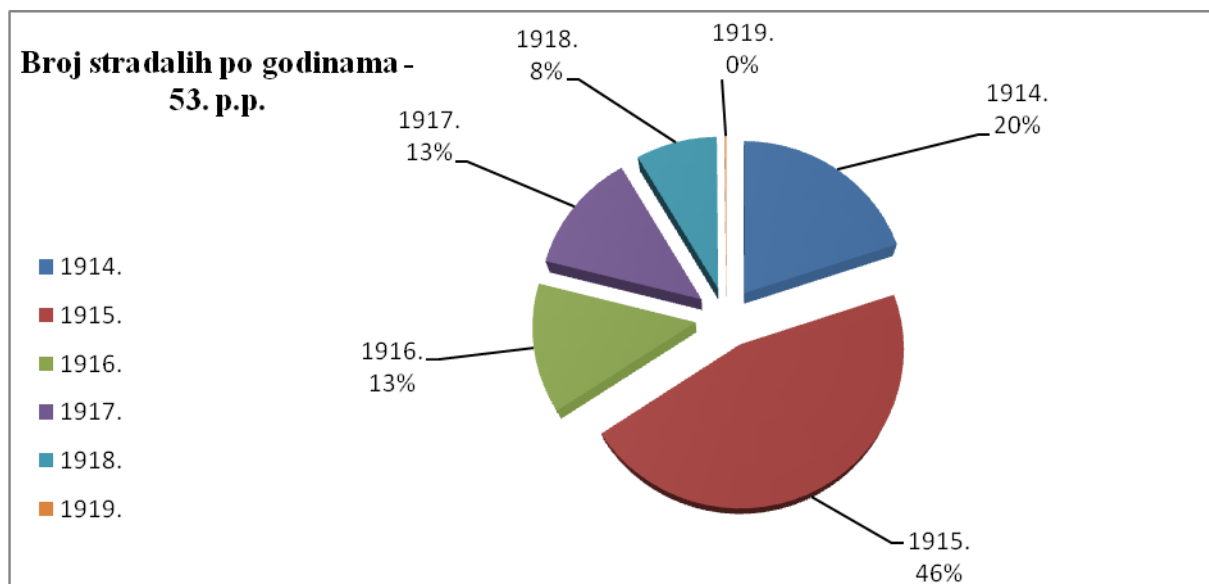
God./mjesec	Bez mjeseca	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	Ukupno poginulih	%
1914.	22	0	0	0	0	0	0	1	45	19	53	123	124	387	20%
1915.	59	49	121	94	20	27	123	53	176	65	42	45	17	891	46%
1916.	2	22	28	19	15	16	62	36	16	19	6	7	10	258	13%
1917.	0	6	6	8	9	16	9	85	44	15	19	17	10	244	13%
1918.	0	18	13	15	11	8	23	26	11	9	14	9	5	162	8%
1919.	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0%

Ukupno

1.945

100
%

Grafikon 1: Broj stradalih po godinama

Za pripadnike 25. d.p.p. imamo manje podataka nego za vojnike 53.p.p. – upisano ih je proporcionalno mnogo manje u odnosu na stvaran ukupan broj vojnika te postrojbe, a i mnogi podaci u MK nedostaju. Prema godinama smrti vojnika ovog zaista umanjenog uzorka, najviše ih je, kao i pripadnika 53. p.p. stradalo 1915. – 16 ili 29.1 %, jednak ih je broj – 11 ili 20% stradalo 1914. i 1918., zatim 1917. – 10 ili 18,2% te 1916. – 7 – 12,7%. Naravno, ove podatke treba uzeti samo okvirno i ilustrativno jer pravi i potpuni podaci nedostaju.

2. Mjesto smrti

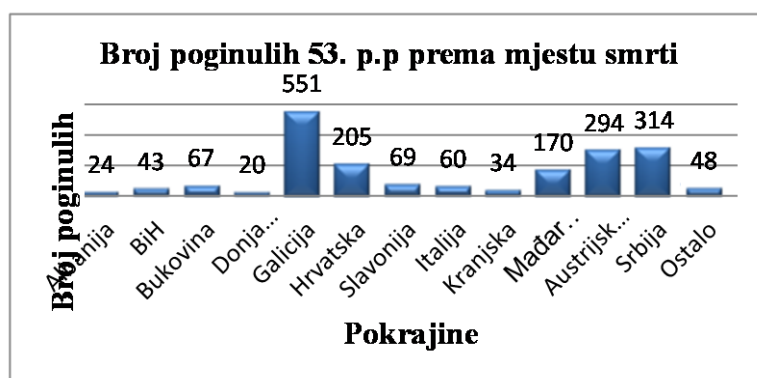
Analizirajući mjesta stradanja vojnika 53. p.p., rezultati su očekivani – najviše ih je izginulo u Galiciji – njih 551 ili 28,3 %, slijedi ju Srbija sa 314 žrtava ili 16,1%, zatim Austrijsko Primorje koje je obuhvaćalo područje bitaka na Soči te je tamo poginulo 294 vojnika ili 15,1%. U raznim mjestima u Hrvatskoj i Mađarskoj poginulo je 205 ili 10,5% tj. 170 ili 8,7% vojnika upisanih u proučavanu MK, zatim slijede Slavonija sa 69 ili 3,5% poginulih, Bukovina sa 67 ili 3,4%, Italija sa 60 ili 3,1%, Bosna i

Hercegovina sa 43 ili 2,2%, Kranjska sa 34 ili 1,7% poginulih i tako redom.

Tablica 2: Broj stradalih prema mjestu smrti – 53. p.p.

Mjesto smrti	Brojnost	Postotak %	Mjesto smrti	Brojnost	Postotak %
Albanija	24	1,23	Koruška	6	0,3
Besarabija	1	0,05	Kranjska	34	1,7
Bosna i Hercegovina	43	2,2	Makedonija	1	0,05
Bugarska	1	0,05	Mađarska	170	8,7
Bukovina	67	3,4	Moravska	2	0,1
Crna Gora	3	0,1	Austrijsko primorje	294	15,1
Češka	14	0,7	Rumunjska	7	0,36
Dalmacija	4	0,2	Rusija	19	0,97
Donja Austrija	20	1,03	Srbija	314	16,1
Galicija	551	28,3	Šleska	1	1,7
Gornja Austrija	3	0,2	Štajerska	11	0,56
Hrvatska	205	10,5	Tirol	16	0,8
Slavonija	69	3,5	nepoznato	5	0,26
Italija	60	3,1	Ukupno	1.945	100%

Grafikon 2: Broj stradalih prema mjestu smrti

Analiza mjesta stradanja vojnika 25. d.p.p. daje nešto drugačije rezultate – većina je stradala u Srbiji (19), zatim u Zagrebu (15), no to se većinom odnosi na umrle od posljedica ranjavanja ili od zaraznih bolesti, a slijede Galicija, Bukovina i Italija te ostala područja, kao što je prikazano u tablici.

Tablica 3: Broj stradalih prema mjestu smrti – 25. d.p.p.

Mjesto smrti	Brojnost	Mjesto smrti	Brojnost
Austrijsko primorje	1	Rumunjska	1
Bukovina	4	Rusija	2
Galicija	5	Srbija	19
Italija	4	Zagreb	15
Makedonija	1	nepoznato	2
Njemačka	1	Ukupno	55

3. Postrojba

Budući da je u MK umrlih većinom navođena pripadnost samo određenoj satniji ili drugoj manjoj vojnoj formaciji, a ne bojni, analiza broja stradalih prema pripadnosti postrojbi ne može nam pružiti podatke koji bi nam poslužili za praćenje ratnog puta pojedine postrojbe i s tim u vezi, broja njezinih stradalih pripadnika. Iz postojećih podataka možemo samo iščitati u kojim su postrojbama gubici bili najveći: to su bile doknadne satnije i to IV. (367 poginulih ili 18,9%), I. (228 poginulih ili 11,7%), II. (227 poginulih ili 11,6%) i III. (223 poginula ili 11,5%). U ostalim je navedenim postrojbama broj žrtava bio mnogo manji, možda i stoga što su u redovnim postrojbama služili i vojnici s više vojničke izobrazbe ili iskustva, dok su se doknadne satnije, uz redovne vojnike, većinom popunjavale i iz doknadne pričuve – od isluženih pripadnika zajedničke vojske i domobranstva te onih koji nikad niti nisu služili vojsku, kao i ljudi regrutiranih u okviru pučkog ustanka, koji također nisu bili vojnici. I doknadna pričuva i pučki ustanak oformljavali su se samo u ratnim prilikama, a samim time, njihovi su regruti bili među najranjivijim skupinama, što se jasno vidi iz dobivenih podataka.

Tablica 4: Broj stradalih prema postrojbi – 53. p.p.

Postrojba	Brojnost	Postotak %	Postrojba	Brojnost	Postotak %
1. građevinska satnija	1		11. poljska satnija	38	
1. poljska satnija	27		11. satnija	13	
1. satnija	20		XI. doknadna satnija	1	
I. doknadna bojna	1		12. poljska satnija	25	
I. doknadna satnija	228	11,7	12. satnija	22	
2. poljska satnija	14		13. poljska satnija	23	
2. satnija	24		13. satnija	11	
II. bojna	1		XIII. doknadna satnija	1	
II. doknadna satnija	227	11,6	14. poljska satnija	35	
3. bojna	1		14. satnija	7	
3. poljska satnija	32		15. poljska satnija	51	
3. satnija	26		15. satnija	4	
3. strojnička satnija	1		16. poljska satnija	30	
3. dopunski odred	1		16. satnija	2	
3. vod 2. bojne	1		135. pješačka pukovnija	3	
III. doknadna satnija	223	11,5	bojna zarobljenika	1	
4. poljska satnija	49		doknadna bojna	5	
4. satnija	18		doknadna satnija	21	
IV. doknadna satnija	367	18,9	domobranska jurišna bojna broj 42	1	
5. poljska	45		hodna satnija	1	

Postrojba	Brojnost	Postotak %	Postrojba	Brojnost	Postotak %
satnija			3/28		
5. satnija	21		nepoznato	40	
6. poljska satnija	36		poljska satnija	3	
6. satnija	14		poljska satnija, strojnički odjel	1	
VI. doknadna satnija	3		Posadna bolnica 3/14	3	
7. poljska satnija	38		pučko ustaška pozadinska bojna 9/25	1	
7. satnija	13		pukovnija	1	
VII. doknadna satnija	2		pukovnijski orkestar	1	
8. poljska satnija	41		pukovnijski stožer	7	
8. satnija	33		radnički odjel	1	
VIII. doknadna satnija	1		strojnički odjel	3	
9. poljska satnija	31		tehnički odjel	1	
9. satnija	13		telefonski odjel 102	1	
10. poljska satnija	19		vojni invalidski dom Nagyszombat	1	
10. satnija	13		Ukupno	1.945	

Za poginule iz 25. d.p.p., što se postrojbe tiče, imamo vrlo malo podataka. Za većinu stradalih nije niti poznata pripadnost određenoj postrojbi pa za 33 ili 60% poginulih u MK stoji kako je postrojba nepoznata, dok je najveća poznata brojka o stradalima ona o sedmorici poginulih iz 1. satnije (12,7%). Slijedi je 4. satnija sa 3 stradala (5,4%), dok je za ostale postrojbe naveden po jedan poginuli (1,8%).

HR-HDA-1426-01468 25. domobranska pješačka pukovnija

Tablica 5: Broj stradalih prema postrojbi – 25. d.p.p.

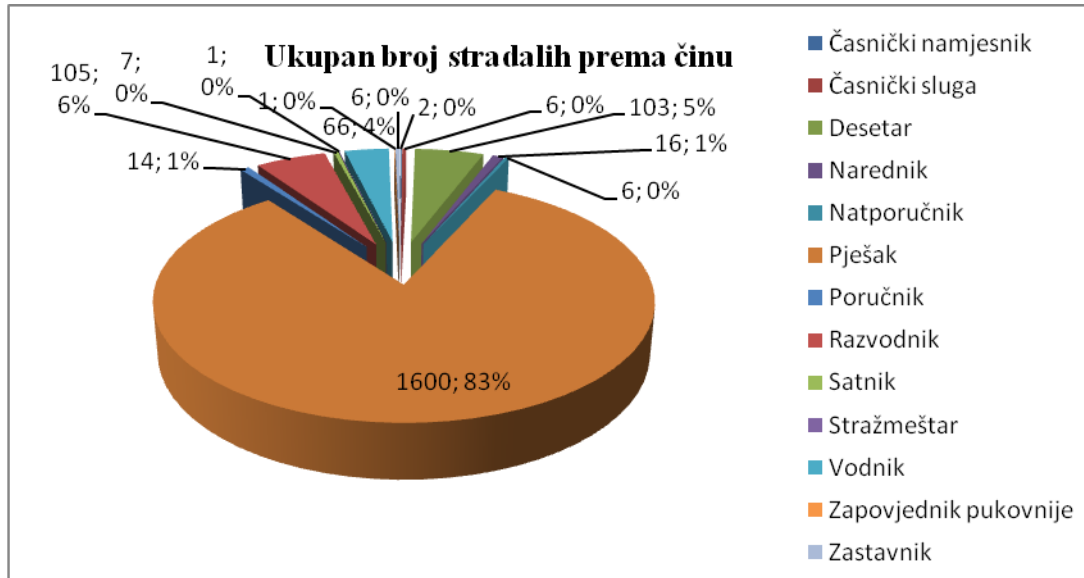
Postrojba	Brojnost	Postrojba	Brojnost
1. satnija	7	lovačka satnija	1
2. satnija	1	VI. bojna	1
3. satnija	1	42. domobranska jurišna bojna	1
4. satnija	3	79. pješačka pukovnija	1
5. satnija	1	2. vod	1
6. satnija	1	tehnička bojna - reflektori	1
9. satnija	1	nepoznato	33
10. poljska satnija	1	Ukupno	55

4. Čin

Pri analizi poginulih prema činu, rezultati su bili očekivani – budući da su predmet analize bile pješačke pukovnije, najveći je broj poginulih i bio među pješacima, vojnicima bez čina – ukupan je broj poginulih pješaka u 53. p.p. prema dostupnim upisima bio 1.600 ili 83%. Slijedili su dočasnici – razvodnici i desetari – njih 105, tj. 103 sa po 5% te 66 vodnika (3%). Poginulih je časnika bilo malo, ali to je stoga što su i

pukovnije imale određen broj časnika, a zbog ratnih stradanja, časnika je bilo manje nego što je bilo potrebno.

Grafikon 3: Broj stradalih prema činu

I u 25. d. p.p. većina su poginulih bili pješaci – domobrani, dok je pučkih ustaša i doknadnih pričuvnika bilo manje nego u 53. p.p. Svih je pješaka tako poginulo 42 ili 76%, dok su ostali poginuli bili u dočasničkim činovima ili nije bilo poznato koji su čin imali.

Tablica 6: Vojnici, dočasnici i časnici – svi pozivi - 25. d.p.p.

Čin	Brojnost
pješak / domobran	32
pričuvni domobran	1
doknadni pričuvni pješak	3
pučki ustaša	6
razvodnik	2
desetar	3
donarednik	1
narednik	1

poručnik	1
nepoznato	5
Ukupno	55

5. Mjesto rođenja

Mjesto rođenja stradalih bilo je zanimljivo za analizu stoga što su ove pukovnije nosile naziv „zagrebačke“. No, koliko je stvarno u njima bilo Zagrepčana? Budući da znamo da su popunidbena područja koja su pokrivali regrutni centri ovih pukovnija bila šira od područja grada Zagreba, pogledajmo i podatke iz MK. Najviše poginulih vojnika 53.p.p. bilo je iz Zagrebačke županije čije je središte tada i bio grad Zagreb – iz županije ih je bilo 916 (47%), a iz samog grada 58 (2,9%), dakle ukupno 974 ili 50,6%. Druga najbrojnija skupina poginulih u pukovnji bili su stanovnici Varaždinske županije i grada Varaždina – ukupno ih je bilo 807 ili 41,5%. Pripadnici ostalih županija, pokrajina i država činili su svi zajedno preostalih 8% stradalih, tako da je jasno da su u pukovnji prevladavali stanovnici Zagrebačke i Varaždinske županije.

Tablica 7: Mjesto rođenja - 53. p.p.

Mjesto rođenja	Brojnost	Mjesto rođenja	Brojnost		
Beč	5	Modruško-riječka županija	7		
Bjelovar	2	Moravska	2		
Bjelovarsko-križevačka županija	31	Nepoznato	1		
Bosna i Hercegovina	23	Požeška županija	3		
Češka	11	Primorje	1		
Donja Austrija	1	Srijemska županija	17		
Galicija	2	Štajerska	5		
Istra	1	Varaždin	11		
Koruška	2	Varaždinska županija	796		807 41,5%
Kranjska	1	Virovitička županija	4		
Ličko-krbavska	7	Zagreb	58	974	

županija				50,6%
Ljubljana	3	Zagrebačka županija	916	
Mađarska	35	Ukupno	1.945	

Podaci o poginulim pripadnicima 25. d.p.p daju nam nešto drugačiju sliku – tu je najviše upisanih žrtava bilo iz Varaždinske županije – 27 (49%), dok ih je iz Zagrebačke županije i grada Zagreba bilo ukupno 16 (29%). Treća je po redu po zastupljenosti Bjelovarsko-križevačka županija sa 7 poginulih (12,8%), a za ostale županije zabilježene su po 1 ili 2 žrtve. Naravno, opet ponavljam kako podaci dobiveni iz ovako malog uzorka ne mogu biti vjerodostojni već samo okvirni i ilustrativni.

Tablica 8: Mjesto rođenja - 25. d.p.p.

Mjesto rođenja	Brojnost	Mjesto rođenja	Brojnost	
Bjelovarsko-križevačka županija	7 (12,8%)	Varaždinska županija	27 (49%)	
Ličko-krbavska županija	1	Virovitička županija	2	
Modruško-riječka županija	1	Zagreb	2	16 (29%)
Požeška županija	1	Zagrebačka županija	14	
Ukupno			55	

6. Vjeroispovijest

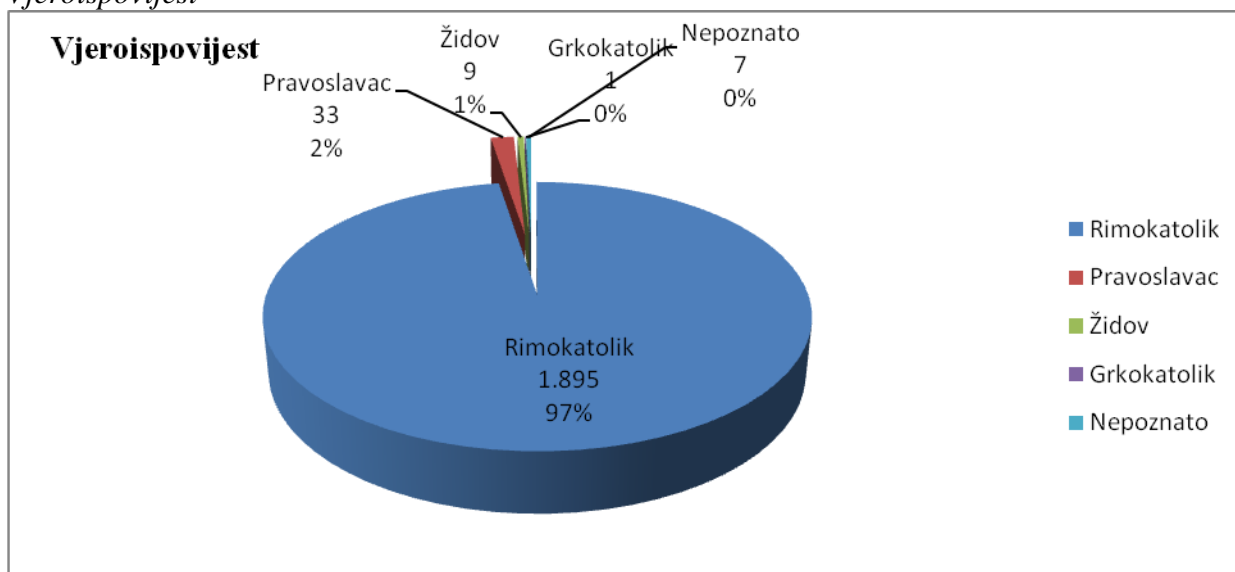
Tablica 9: Vjeroispovijest - 53. p.p.

Vjeroispovijest	Brojnost
Rimokatolik	1.895 (97%)
Pravoslavac	33(2%)
Židov	9 (1%)

Grkokatolik	1
Nepoznato	7
Ukupno	1.945

Prema vjeroispovijesti, većina su poginulih 53. p.p. bili rimokatolici – njih 97%, dok je pripadnika drugih vjera bilo mnogo manje. Pravoslavaca je bilo 33 (2%), Židova 9 (1%), a zabilježen je i jedan grkokatolik. Za 7 osoba nije poznato kojoj su vjeri pripadali.

*Grafikon 4:
Vjeroispovijest*

Tablica 10: Vjeroispovijest - 25. d.p.p.

Vjeroispovijest	Brojnost
Rimokatolik	54 (98%)

Nepoznato	1 (1,8%)
Ukupno	55

Sličan je slučaj i s poginulima 25. d.p.p. kod kojih je broj rimokatolika 98%, a nepoznate vjere

7. Godina rođenja

Tablica 11: Godina rođenja - 53. p.

Godina rođenja	Brojnost	Godina rođenja	Brojnost
1864.	1	1883.	77
1865.	1	1884.	100
1866.	2	1885.	96
1867.	6	1886.	105
1868.	5	1887.	96
1869.	9	1888.	96
1870.	17	1889.	134
1871.	13	1890.	110
1872.	2	1891.	117
1873.	3	1892.	138
1874.	1	1893.	141
1875.	3	1894.	183
1876.	11	1895.	102
1877.	19	1896.	62
1878.	13	1897.	60
1879.	44	1898.	26
1880.	33	1899.	12
1881.	37	nepoznato	15
1882.	55	Ukupno:	1.945

Pri analizi poginulih prema godinama njihova rođenja, pojedinačni su podaci za stradale upisivani u tablicu po godinama rođenja, dok su u grafikonu, zbog bolje preglednosti, stradali prikazani kroz pripadnost skupini – godini rođenja u rasponu od 5 godina.

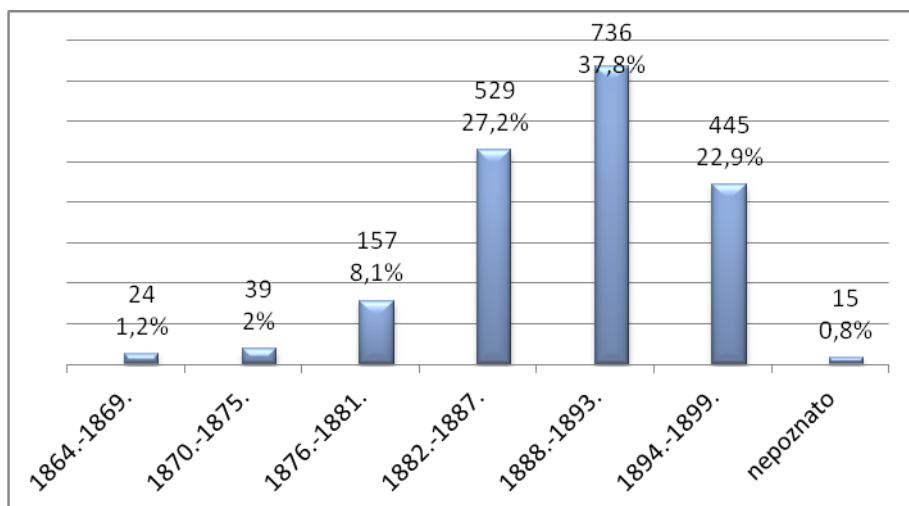
Najstariji poginuli pripadnik ove pukovnije, Friedrich Schirmer, rođen je 1864. godine, a ujedno je bio i zapovjednik pukovnije koji je preminuo od karcinoma 1915. No, većina ostalih žrtava nisu bili profesionalni vojnici već obični ljudi, mobilizirani zbog ratnih okolnosti, a najveći je broj

stradalih, prema dobivenim podacima, bio među osobama između 20 i 30 godina starosti. Najbrojnija je skupina stradalih rođena između 1888. i 1893. – 736 ili 37,8%, slijedi je ona rođenih između 1882. i 1887. – 529 osoba ili 27,2 % te rođeni između 1884. i 1889. – 445 osoba ili 22,9% i tako redom. Najviše je poginulih ili umrlih bilo među osobama u prvoj polovici dvadesetih godina života.

HR-HDA-1426-01969 Vojno groblje 53. pješačke pukovnije

Grafikon 5: Stradali 53. p.p. prema godinama rođenja:

Prema postojećim podacima za 25. d.p.p., najviše je stradalih bilo rođeno 1875., 1880. i 1881. – po četvorica što nas upućuje na zaključak kako su u domobranskim pukovnijama služili nešto stariji vojnici nego u zajedničkoj vojsci. Ostala su godišta relativno ravnomjerno raspoređena.

Tablica 12: Godina rođenja - 25. d.p.p.

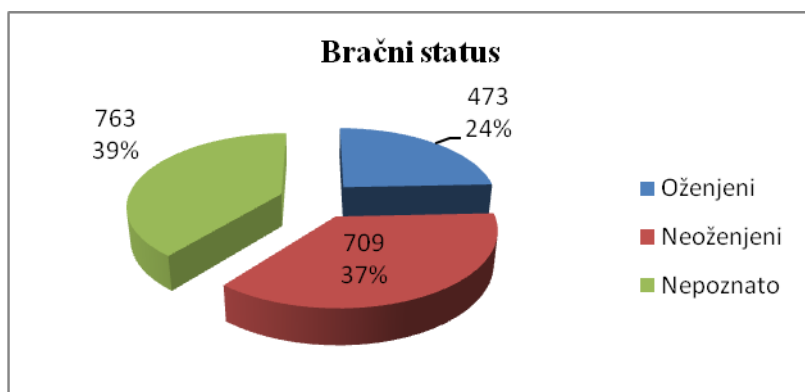
Godina rođenja	Brojnost	Godina rođenja	Brojnost
1872.	1	1887.	0
1873.	1	1888.	2
1874.	0	1889.	0
1875.	4	1890.	3
1876.	2	1891.	3
1877.	1	1892.	1
1878.	2	1893.	1
1879.	3	1894.	3
1880.	4	1895.	1
1881.	4	1896.	0
1882.	2	1897.	0

1883.	3	1898.	3
1884.	2	1899.	1
1885.	3	1900.	1
1886.	2	nepoznato	2
		Ukupno:	55

8. Bračni status

Što se bračnog statusa tiče, među stradalima 53.p.p najviše je bilo onih za koje nije bilo poznato jesu li oženjeni ili ne – 763 ili 39%. Među stradalima poznatog bračnog statusa bilo je više neoženjenih muškaraca – 709 ili 37% nego oženjenih – 473 ili 24%.

Grafikon 6: Bračni status stradalih iz 53. p.p.

Kod stradalih 25. d.p.p. situacija je bila obrnuta – najviše je bilo oženjenih – 36 (65,5%), neoženjenih je bilo 8 (14,5%), dok je osoba nepoznatog bračnog statusa bilo 11 (0,6%). Taj podatak ide u prilog tezi da su u

domobranskim pukovnijama služili nešto stariji muškarci za koje je time vjerojatnije da su bili oženjeni.

Tablica 13: Bračni status - 25. d.p.p

Bračni status	Brojnost	Postotak %
Oženjeni	36	65,5%
Neoženjeni	8	14,5%
Nepoznato	11	20%
Ukupno	55	100

9. Zanimanje

Zanimljivo je bilo analizirati i zanimanja stradalih. Kako je bilo i očekivano, najviše je među njima bilo seljaka-poljodjelaca budući da su Hrvatska i Slavonija u to vrijeme bile pretežito poljoprivredne zemlje, bez mnogo industrije. Seljaka je tako među žrtvama bilo ukupno 1.436 (74%), slijede radnici i obrtnici (vidi tablicu). Zanimljivo je primijetiti kako je visoko obrazovanih među stradalima bilo vrlo malo – tek nekolicina u cijelom dostupnom popisu žrtava što je također pokazatelj socijalne i obrazovne strukture tadašnjeg stanovništva Hrvatske.

Tablica 14: Zanimanje - 53. p.p.

Zanimanje	Brojnost	Zanimanje	Brojnost	Zanimanje	Brojnost
bačvar	1	lakirer	1	remenar	1
blagajnik	2	ličilac	4	rudar	5
bolničar	2	liječnik	1	sedlar	3
bravar	9	lončar	3	seljak	1.436 74%
brijač	1	ložač	1	slastičar	2
brusač	1	ljekarnički laborant	1	sluga	18 0,9%
ciglar	2	maturant	5	staklar	1
činovnik	7	medicinski djelatnik	2	strojobravar	1
čistač pijeska	1	mehaničar	2	student	8

čuvar	3	mesar	8	tapetar	2
dimnjačar	11	mlinar	2	tehničar	1
ekonomist	1	nadničar	14 0,7%	tokar	1
frizer	3	opančar	2	tipograf	1
geometar	1	općinski blagajnik	1	trgovac	12 0,6%
gimnazijalac	2	pastir	1	učenik	2
glazbenik	3	pekar	7	učitelj	3
inženjer	1	podvornik	2	umjetnik	1
jedriličar	1	polaznik preparandije	1	vinar	1
kamenorezac	1	policijski činovnik	1	vinogradar	3
klobučar	3	pomoćnik (razne vrste)	12 0,6%	vježbenik	1
knjigoveža	1	popločivač ulica	1	vojnici	2
kočijaš	13 0,6%	posjednik	1	vozač	1
kolar	2	postolar	48 2,4%	vrtlar	4
konobar	4	poštar	1	zanatlija	1
konjušar	1	pravnik	1	zidar	35 1,8%
kovač	3	profesionalni časnik	14 0,7%	nepoznato	86 4,4%
kožar	13 0,6%	profesor	3	Ukupno:	1.945
krojač	31 1,6%	radnik	49 2,5%		

U 25. d.p.p. stanje je bilo slično – većinom su žrtve bili seljaci – njih 20 (36,4%), a visoko obrazovanih u ovom uzorku nije uopće bilo.

Tablica 15: Zanimanje - 25. d.p.p.

Zanimanje	Brojnost	Zanimanje	Brojnost
bankovni činovnik	1	seljak	20
dnevničar	1	slagar u tiskari	1
ložac strojeva	1	stolar	1
mesar	2	tipograf	1

pekar	1	trgovac	1
pivničar	1	tvornički radnik	1
postolar	3	zidar	1
radnik	1	nepoznato	18
Ukupno			55

10. Uzrok smrti

Koji su bili glavni uzroci smrti vojnika 53.p.p? Kod više od polovice žrtava u MK stoji „poginuo u borbi“ – 954 (52%), a ako želimo stvarnu sliku o tome koliko je vojnika stradalo i od posljedica ranjavanja, njima treba pribrojiti i one koji su u donjoj tablici navedeni pod sintagmama „rana ili ozljeda od metka“, „prijelomi ekstremiteta“, „tijelo ostavljeno neprijatelju“, „trovanje plinom“ te „bombardiranje“ – ukupno 1.321 (68%). Osim na ratištu, velik su broj žrtava odnijele i bolesti – kako zarazne, tako i one uzrokovane lošim uvjetima liječenja te nedostatkom lijekova. Vodeće su zarazne bolesti koje su odnosile brojne živote bile tuberkuloza, zatim tifus, dizenterija, kolera i malarija. Vojnici su umirali i tijekom operacija, uslijed nedostatka antibiotika i antiseptika, zbog sepse, posljedica amputacija, gangrene, tetanusa ili raznih upala. Za neke stradale u MK nije specificirano od čega su umrli već je navedeno tek jednostavno „umro“. Ostali razni uzroci smrti navedeni su poblje u tablici, a oni koje autorice nisu mogle jasno identificirati, navedeni su u zajedničkoj rubrici.

Tablica 16: Uzrok smrti – 53. p.p.

Uzrok smrti	Brojnost	Uzrok smrti	Brojnost
poginuo u borbi	954	meningitis	5
rana/ ozljeda od metka ili granate	311	upale razne	5
tuberkuloza	161	upala potrbušnice	4
tifus	107	amputacija	4
upala pluća	56	bombardiranje	4
sepsa	45	bronhitis	4
umro	43	gripa	4
tijelo ostavljeno neprijatelju	33	gušenje	4
dizenterija	26	utapanje	3

kolera	25	želučane i crijevne poteškoće	3
razni neidentificirani ili nedefinirani uzroci smrti	25	srčana kap	3
malarija	19	crveni vjetar	3
prijelomi ekstremiteta	13	gangrena	3
tetanus	13	iskrvarenje nakon operacije	3
upala bubrega	11	katar	2
kljenut srca	7	moždani udar	2
slabost srca	6	ciroza jetre	1
edem pluća	6	demencija	1
trovanje plinom	6	karijes	1
upala porebrice	6	apsces mozga	1
samoubojstvo	6	rak	1
kolaps/ iscrpljenost	5	Ukupno:	1.945

I u 25. d.p.p. situacija je bila slična – većina je popisanih u MK poginula na bojnopolju, dok se ostalo uglavnom odnosi na bolesti u kojima prednjače tifus i tuberkuloza. Osim poginulih na ratištu i umrlih od bolesti, ovdje postoji i rubrika „ustrijeljen u pobuni“, a odnosi se na domobrane ustrijeljene u prosincu 1918. na Trgu bana Jelačića u Zagrebu, poznate kao „prosinačke žrtve“.

Tablica 17: Uzrok smrti – 25. d.p.p.

Uzrok smrti	Brojnost	Uzrok smrti	Brojnost
rana od metka ili granate	15	bolest želuca	1
poginuo u borbi	13	čir na želucu	1

tifus	8	degeneracija srca	1
tuberkuloza pluća	6	empyema thoracis	1
dizenterija	2	tetanus	1
umro	2	upala bubrega	1
ustrijeljen u pobuni	2	upala pluća	1
Ukupno			55

Ubaciti

HR-HDA-1426-02596 Vojno groblje 25. domobranske pješačke pukovnije

Zaključak

Analiza dostupnog uzorka poginulih dviju obrađenih pukovnija dala je zanimljive rezultate. Iz njih su vidljive karakteristike stradalih prema više pokazatelja. Uvidjeli smo kako je većina vojnika promatranog uzorka poginula ili umrla u 1915. godini i to na bojištima u Srbiji, Galiciji te u bitkama na Soči. Poginuli su većinom služili u doknadnim satnijama koje su se velikim dijelom popunjavale od obveznika doknadne pričuve te pučkog ustanka. – dviju regrutnih poziva koji su se formirali tek u ratnim okolnostima. To je značilo da njihovi vojnici nisu imali toliko prakse u vojničkim vještinama kao pripadnici redovnih postrojbi zajedničke vojske i domobranstva te su time bili i ranjiviji na ratištu. Prema činovima, većina su stradalih bili obični pješaci, a najveći broj stradalih s činovima bili su dočasnici – razvodnici, desetari i vodnici. Stradalih časnika je u promatranom uzorku bilo vrlo malo.

Prema mjestu rođenja, stradali su u velikoj većini bili iz Zagrebačke i Varaždinske županije, što odgovara i popunidbenim područjima analiziranih postrojbi. No iz samog grada Zagreba, iako su prema njemu nazvane, bilo je u 53. p.p. tek 2,9% upisanih žrtava, a u 25. domobranskoj nešto više – 3,6%.

Prema vjeroispovijesti, stradali vojnici bili su u 97-98% rimokatolici, dok su ostale vjere zastupljene u zanemarivom broju. Kao što je bilo za pretpostaviti, poginuli su u velikoj većini bili mladi ljudi – najveći broj stradalih bio je u dvadesetim godinama života, od kojih najveći dio u prvoj polovici dvadesetih. Što se tiče bračnog statusa poginulih 53 p.p. za većinu on nije poznat, zatim po zastupljenosti slijede neoženjeni. U 25. d.p.p. situacija je obrnuta – većinu poginulih činili su oženjeni ljudi, dok je manji broj bio neoženjen ili se nije znao bračni

status. Prema zanimanjima, najveći se broj stradalih obiju pukovnija bavio zemljoradnjom – bili su seljaci, dok su manjinu činili regrutirani obrtnici raznih struka. Visoko obrazovanih bilo je najmanje i tek nekoliko u cjelokupnom popisu.

Stradali ovih pukovnija većinom su živote izgubili na ratištu, u borbi te od posljedica ranjavanja. Odmah za tim slijede zarazne bolesti – tuberkuloza, tifus, dizenterija, kolera i malarija te ostale bolesti – razne upale od kojih je prednjačila upala pluća, infekcije uslijed neadekvatnih sanitetskih uvjeta, kolapsi uslijed iscrpljenosti i dr. U MK zabilježeno je i nekoliko samoubojstava.

Svi nam ovi pokazatelji daju sliku prosječnog vojnika ovih „zagrebačkih“ pukovnija te kroz štire podatke zapisane u MK umrlih ipak možemo, bar donekle, dokučiti kakvi su to bili ljudi, od kuda su potekli, što su bili te kako su svoje živote završili. No, kako bi se ova slika zaokružila i obuhvatila sve poginule hrvatske vojnike u Velikom ratu, bit će potrebno još mnogo istraživanja u arhivima Beča i Budimpešte bivših glavnih gradova Austro-Ugarske Monarhije koje je dio nekada bila i Hrvatska.

Sažetak

Autorice u ovom radu daju statistički pregled poginulih vojnika austrougarske vojske u Prvom svjetskom ratu s područja grada Zagreba i okolice. U okviru austrougarske vojske u Prvom su svjetskom ratu djelovale kao dio 13. zbora u Zagrebu, najvišeg austrougarskog vojnog zapovjedništva na području Hrvatske i Slavonije, i postrojbe s popunidbenih područja grada Zagreba i okolice. U Hrvatskom državnom arhivu (HDA) su sačuvani podaci za neke od njih, a to su: 53. pješačka pukovnija kao dio zajedničke carske i kraljevske vojske te 25. domobranska pješačka pukovnija kao dio Kraljevskog ugarskog domobranstva. Statistički pregled poginulih vojnika izrađen je na uzorku manjeg broja stradalih za koje postoje podaci u Matičnim knjigama umrlih vojnih osoba koje se čuvaju u Zbirci matičnih knjiga te Zbirci mikrofilmova HDA. Potpuni podaci s listama gubitaka čuvaju samo u Ratnom arhivu u Beču, a dio moguće i u Vojnom arhivu Vojnopovijesnog instituta i muzeja u Budimpešti. Matične knjige poginulih vojnika 1914.-1918. nastale su u okviru Vojnog dušobrižništva pri Zapovjedništvu 13. zbora u Zagrebu. Rezultate svoje statističke obrade autorice su prikazale kroz nekoliko kategorija (postrojba, čin, dob, zavičajnost, zanimanje, bračno stanje, mjesto stradanja, uzrok smrti). Rezultati istraživanja

pokazali su da je većina vojnika promatranog uzorka poginula ili umrla u 1915. godini i to na bojištima u Srbiji, Galiciji te u bitkama na Soči. Poginuli su većinom služili u doknadnim satnijama, a većina su stradalih bili obični pješaci za kojima slijede niži dočasnički činovi. Prema mjestu rođenja, stradali su u velikoj većini bili iz Zagrebačke i Varaždinske županije, no iz samog grada Zagreba, bilo je u 53. p.p. tek 2,9% upisanih žrtava, a u 25. domobranskoj tek 3,6%. Stradali vojnici bili su u 97-98% rimokatolici, a većina ih je bila u dvadesetim godinama života. Bračni status poginulih različit je ovisno o promatranjoj postrojbi – u 53.p.p. bilo je više neoženjenih, dok je u 25. p.p. bilo više oženjenih vojnika. Većina stradalih obiju pukovnija bavila se zemljoradnjom, dok su manjinu činili obrtnici raznih struka. Živote su većinom izgubili na ratištu i od posljedica ranjavanja, za čim slijede zarazne i druge bolesti.

Summary

In this paper the authors give the statistical overview of soldiers of the Austro-Hungarian army from the city of Zagreb and the surrounding areas that were killed in the First World War. The units from the replacement areas of the city of Zagreb and its surrounding areas were active as part of the 13th Division in Zagreb, the highest Austro-Hungarian military command on the territory of Croatia and Slavonia. The Croatian State Archives (CSA) has kept data on some of them, namely, the 53rd Infantry Regiment as part of the joint Imperial and Royal Army and the 25th Infantry Home Guard as part of the Royal Hungarian Home Guard. The statistical overview of the killed soldiers was made on the small sample of those who perished and for who the data is kept in Registers of dead military persons kept in the Collection of register books and Collection of microfilms. The complete data with the lists of loss are kept solely in the War Archives in Vienna, while parts could possibly be found at the Military Archives of the Military-Historical Institute and Museum in Budapest. The register books of the killed soldiers 1914-1918 were made within the Army Chaplaincy at the command of the 13th Division in Zagreb. The authors presented the results of their statistical processing in several categories (unit, rank, age, domiciliary status, profession, marital status, place of perish and cause of death). The research results showed that the majority of soldiers from the sample was killed or died in 1915 on the fronts in Serbia, Galicia and battles at Soča. Those killed mostly served at backup companies, while the majority of

those perished were common foot soldiers followed by lower non-commissioned ranks. By place of birth the large majority of perished were from Zagreb and Varaždin Counties, but from the city of Zagreb there were only 2,9 % registered victims in the 53rd Infantry Regiment and only 3,6 % in the 25th Infantry Home Guard. 97-98 % of the perished soldiers were Roman Catholics and the majority was in their 20s. The marital status of the perished soldiers differs depending on the unit – the 53rd had more unmarried, while the 25th had more married soldiers. The majority of the perished of both regiments worked as agriculturists, while the artisans of different professions were in minority. They lost their lives mostly at the battlefield and due to sustained injuries, followed by contagious and other diseases.

¹ HR-HDA-883. Zbirka matičnih knjiga.

² Za 53. pješačku pukovnicu to su knjige br. 1805, 1806, 1807, 1808, a za 25. domobransku knjiga br. 1884) iz zbirke HR-HDA-883. Zbirka matičnih knjiga te mikrofilmovi br. 470, 471, 488. iz HR-HDA-1448. Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji.

³ Isto.

⁴ Čutura, Dinko, Galić, Lovro. *Hrvatske postrojbe u I. svjetskom ratu i vojni raspad Austro-Ugarske*, magistarski rad, Zagreb, Filozofski Fakultet, 2003., 46.

⁵ Pavičić, Slavko, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, Zagreb, 1943., 401.

⁶ Kristian STRUKIĆ, "53. zagrebačka pješačka pukovnija: spomen-medalje, znak i značka iz fundusa muzeja grada Zagreba", *Numizmatičke vijesti*, broj 61, Zagreb 2008., 282.

⁷ Članci XL. „Ob obranbenoj sili“ i XLI. „O domobranstvu“ od 5. prosinca 1868. *Sbornik ugarsko-hrvatskih skupnih zakonah*, broj 25. izdan dne 8. srpnja 1912., str. 231., Zakonski članak XXX.: 1912. „Ob obranbenoj sili“; *Isto*, broj 26, 1912., izdan dne 8. srpnja 1912., str. 273. , Zakonski članak XXXI.: 1912. „O domobranstvu“.

⁸ Hrvatsko-ugarska nagodba, 8. studenoga 1868., čl. 7 i 57.; Zakonski članci o domobranstvu. *Sbornik ugarsko-hrvatskih skupnih zakonah* , XLI: 1868., V: 1890., XXXI: 1912.; Dinko ČUTURA, Lovro GALIĆ. „Veliki rat: vojnopolitička situacija uoči rata“, *Hrvatska revija*, 2004., br.2; <http://1914-1918.com.hr/hrvatska-revija-2004-prvi-svjetski-rat/>.

⁹ Čutura, Dinko, Galić, Lovro. *Hrvatske postrojbe u I. svjetskom ratu i vojni raspad Austro-Ugarske*, magistarski rad, Zagreb, Filozofski Fakultet, 2003., 46.